

POVIJEST SANITARNIH KORDONA I NJIHOVA ULOGA U RAZVOJU DALMATINSKIH GRADOVA

HISTORY OF SANITARY CORDONS AND ITS INFLUENCE ON DEVELOPMENT OF THE DALMATIAN TOWNS

Doc. dr. sc. Mirela Slukan Altić

Institut društvenih znanosti

“Ivo Pilar”

Marulićev trg 19

HR-10000 Zagreb

Republika Hrvatska

mirela.altic@zg.htnet.hr

Primljeno / Received: 17. 2. 2006.

Prihvaćeno / Accepted: 20. 9. 2006.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

UDK/UDC 351.77 (497.5-3 Dalmacija) (091)

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

Sažetak

Dalmacija se kao važna trgovačka spona istoka i zapada vrlo rano susrela s problemom epidemija, među kojima kuga svakako zauzima najvažnije mjesto. Pojava kuge istaknula je potrebu bolje organizacije zdravstvene službe, osobito u obalnim gradovima kao stjecištim ljudi i roba iz različitih krajeva. U prvo vrijeme sanitarna kontrola obavljala se putem karantene u lazaretima smještenim na kopnenim i morskim ulazima u grad. Takva obrana od kuge bila je više-manje djelotvorna dok se granica s Osmanskim Carstvom nalazila u neposrednoj blizini gradskih zidina. Potiskivanjem mletačko-osmanske granice dublje u dalmatinsko zaleđe valjalo je pomaknuti sanitarnu kontrolu u zonu samih graničnih prijelaza. U tu svrhu početkom 18. stoljeća glavnu ulogu u kontroli epidemija u Dalmaciji preuzimaju sanitarni kordoni položeni na granici Mletačke Republike i Osmanskog Carstva. Premještanje sanitarne kontrole iz gradova na samu liniju razgraničenja značajno je povećalo zdravstvenu sigurnost stanovnika Dalmacije, kao i efikasnost same karantene koja se sada odvijala daleko od gusto naseljenih područja.

Ključne riječi: sanitarni kordon, epidemija, Dalmacija, granice, ekohistorija

Key words: sanitary cordon, epidemic, Dalmatia, borders, ecohistory

Počeci sanitarne kontrole u Dalmaciji

Prvi tragovi organizirane obrane od epidemije kuge u Dalmaciji potječu još iz 1377. godine, kada je u Dubrovniku prvi puta uvedena obavezna izolacija robe, životinja i ljudi koji su dolazili iz područja zahvaćenih kugom. U tu svrhu na ulazu u gradove gradili su se lazareti u kojima bi ljudi i roba morali provesti razdoblje karantene. Izolacija je u početku trajala mjesec, a kasnije četrdeset dana. Od 15. stoljeća karantenske mjere zaštite od kuge provodene su u obalnim krajevima pod nadzorom Mletačke Republike. Vrhovnu organizaciju zaštite od epidemije obavljao je Kolegij za zdravstvo u Veneciji koji je imenovao i posebnog providura za zdravstvo (*Provveditore alla sanità*) (Kečkemet, 1978; 75). I nakon uspostave

mletačke vlasti, karantena (izolacija) ostala je glavni i praktički jedini način obrane od epidemija koje su dolazile s istoka. Sve dok je mletačko-osmanska granica bila smještena u neposrednoj blizini gradova, kontrola kretanja ljudi i roba koji su u dalmatinske gradove ulazili s osmanskog teritorija bila je razmjerno laka. Situacija se bitno primijenila nakon Karlovačkog (1700.), odnosno Požarevačkog mira (1718.), kada je granična linija Mletačke Republike i Osmanskog Carstva potisnuta duboko u dalmatinsko zaleđe. Sada su karavane putovale i po deset dana kako bi od granice stigle do dalmatinskih gradova na obali, gdje bi ih smještali u lazarete. Time se i područje potencijalne zaraze uvelike proširilo. Lazareti smješteni u dalmatinskim gradovima više nisu bili dovoljan oblik zaštite. Potreba prilagodbe novim okolnostima u kojima se odvijala trgovačka razmjena Dalmacije i Osmanskog Carstva dovela je do uvođenja novog, složenijeg sustava zdravstvene kontrole - sanitarnih kordona smještenih duž cijele mletačko-osmanske granice.

Sanitarni kordoni - sustav kontrole kretanja ljudi i roba

Sklopanjem mira u Srijemskim Karlovcima 1700. te napose mira u Požarevcu 1718. godine, kada je konačno stabilizirana mletačko-osmanska granica, ponovno se uspostavlja življi trgovački i poštanski promet između Osmanskog Carstva i dalmatinskih gradova u sastavu Mletačke Republike. Neometana trgovačka razmjena bila je zajamčena u oba mirovna ugovora (usp. čl. 13 Karlovačkog mira, odnosno čl. 14 Požarevačkog). Međutim, granica se sada smjela prelaziti samo na točno određenim mjestima, tzv. kordonima, graničnim prijelazima koje je čuvala vojna posada.

Mletački kordon u Dalmaciji najvjerojatnije je uspostavljen nakon mira u Požarevcu (Jelić, Zorić, 1978; 34). Kordonima iz Bosne se u Dalmaciju uvozila sirova koža, vuna, vosak, stoka, žito i druge živežne namirnice. U Bosnu se iz Dalmacije uvozila u prvom redu sol, usoljena riba, vino, voće, šećer i tkanine. U toj međudržavnoj trgovinskoj razmjeni posebnu ulogu imali su gradovi u kojima se obavljao veći dio razmjene, ali i pretovar radi daljnjeg transporta brodovima u udaljenije krajeve.¹

Postojala su dva razloga za uspostavu kordona, vojnostrateški i sanitarni. Kordoni su po svojoj osnovnoj namjeni bili zdravstveni preventivni sustav zadužen da karantenskim i drugim mjerama sprečava epidemije smrtonosnih bolesti koje su često prenosili trgovci i stoka s istoka. Drugi, jednako važan cilj kordona bio je kontrola međudržavne robne razmjene. Kako je i poštanski promet morao prolaziti sanitarnu kontrolu, sanitarni kordoni ujedno su bili i poštanski (Slukan, 1999, 43-44).

Uvođenje sanitarnih kordona značajno je poboljšalo sustav zaštite od epidemija. Sada se prva kontrola obavljala daleko od gradova, na samom ulazu u zemlju. Naime, sanitarni kordon obuhvaćao je stražarnice na samoj granici, ali i niz mjera koje su karavane prolazile od prelaska granice do dolaska u dalmatinske gradove. Nakon što je neka karavana ušla u Dalmaciju kretala se pod strogim nadzorom stražara, s trubačem i bubnjarom koji su uklanjali prolaznike, sa zdravstvenim činovnicima koji su na ulasku u grad dočekivali karavane i pod najstrožom paskom vodili do gradskog lazareta. U nekim mjestima duž puta nalazile su se

¹ Dio luke kroz koji je prolazila roba iz turskih krajeva nazivao se skelom. Najpoznatije su bile skele u Zadru, Splitu i Dubrovniku.

i tzv. baždane (bazzana), usputni konaci za karavane koji su bili ograđeni visokim zidom. Tako je zdravstvena zaštita Dalmacije djelovala na tri razine: duž granice putem sanitarnih kordona, duž trgovačkih putova kojim su se karavane kretale pod pratnjom te u samim gradovima u kojima su i dalje djelovali lazareti.

Mjere sanitarne zaštite u Rossinijevu izvješću iz 1749.

Prvi detaljniji uvid u organizaciju i stanje sanitarnih mjera u Dalmaciji pruža nam jedno izvješće koje je inženjer Giovanni Francesco Rossini, inače poznati mletački stručnjak za fortifikacije, napisao 1. rujna 1749. godine. Rukopis koji se danas čuva u Dubrovniku pod naslovom "Relazione ed altro intorno allo stato materiale delle Piazze della Dalmazia" Rossini je uputio u Veneciju nakon višemjesečnog obilaska terena Dalmacije i pregledavanja svakog pojedinog objekta.² Izvještaj je podijeljen u četiri dijela: utvrđena mjesta na granici, primorski gradovi, granične posade i postaje konjice. Za uvid u organizaciju sanitarne službe za nas su osobito važna dva posljednja poglavlja koja se odnose na granične posade i konjicu jer su oni, osim za obranu, bili ujedno zaduženi i za sanitarnu zaštitu granice (*Velnić, 1987; 68*). Rossini je obilazak počeo kod tromeđe u zaleđu Knina, krećući se prema istoku, sve do Neretve.

Za područje Knina Rossini navodi da je u zaleđu kninske utvrde prema Lici bilo šest graničnih postaja: u Kečleviću (?), Prevjesu, Otonu, Kobilicama, Benderu i Plavnom. U tim su mjestima prebivale uglavnom manje vojne posade koje su čuvale prilaz Dalmaciji iz smjera Like. Prema osmanskoj strani granice Rossini je zatekao mnogo jače granične vojne posade jer je i promet iz smjera Bosne ovdje bio mnogo intenzivniji. U zaleđu Knina prema Bosni Rossini obilazi posade u Strmici, Bosanskom hrtu i Raškovićima. To su bila mjesta s većim posadama: u Strmici s jednim kapetanom, časnikom, kaplarom, bubnjarom i sa osam vojnika, u Bosanskom hrtu s časnikom, kaplarom i šest vojnika, u Raškovićima je bio cijeli odred od 24 osobe s časnicima. Posade u Strmici i Bosanskom hrtu čuvale su prilaze važnih putova koji su dolazili iz Bosne, Vakufa, Glamoča i Livna. Uz mjesto Raškovići bila je i baždana, kao i mjesto za raskuživanje stoke jer se tu sakupljala stoka sa svih strana Bosne, odakle se pod pratnjom kretala u tovarište na Brodaricu u Zadru. U Raškovićima su se formirale karavane s ostalom robom koje su pod pratnjom išle i u drugim smjerovima, prema Šibeniku te Skradinu. Posada iz Raškovića pratila je karavane sa stokom prema Zadru do Ostrovice, gdje je daljnju pratnju do Zadra preuzimao konjički odred te postaje; karavane prema Šibeniku pratila je do Drniša, a prema Skradinu do samog mjesta. Vojnu i sanitarnu kontrolu putova i prometa u unutrašnjosti na području Knina obavljala je posada na mostu Roškog slapa.

Na teritoriju Vrlike bile su dvije posade: u Uništima i Glavcu koje su čuvale prilaze s cesta koje su dolazile iz Glamoča i Livna. Posada u Uništima sastojala se od časnika, kaplara i šest vojnika. Glavac, iako je bio na mjestu mnogih prilaza iz Bosne, bio je u to vrijeme bez redovite posade; dobivao ju je samo tijekom rata i u vrijeme sumnjiva zdravstvenog stanja preko granice.

² Rukopis se čuva u samostanu Male braće u Dubrovniku.

Na području Sinja bile su posade u Bilom Brigu, Trilju i Čačini. Bili Brig i Čačina nalaze se na cestama koje su iz Bosne ulazile na teritorij Republike, a Trilj na prijelazu preko rijeke Cetine na putu iz Zadvarja i Imotskog prema splitskoj skeli. U Čačini i Trilju bile su male posade: u Trilju tri oltamarina, a u Čačini nekoliko pandura. Bili Brig na južnim strminama Prologa, 6 milja iznad Sinja, bio je na jednom od najvažnijih mjesta na cijelom teritoriju mletačke Dalmacije, na ulazu ceste iz Osmanskog Carstva kojom se odvijao najveći dio prometa između Istoka i Venecije, kao i Istoka sa zapadnom obalom Jadranskog mora, preko skele u Splitu. Posada se sastojala od časnika, kaplara i 12 oltramarinaca. Bili Brig je bio i mjesto na kojem su se formulirale i karavane iz Osmanskog Carstva za splitsku skelu. Bile su na tom području baždane u Sinju i Klisu s posadama i odredima konjice. U baždani u Sinju nalazila se posada od jednog službenika, nižeg časnika i 14 oltmarina te jednog odreda konjice, u Klisu su, pak, posadu baždane činili panduri, a za pratnju karavana bio je i jedan odred konjice. Odred konjice bio je i u Hanu, a u Solinu posada od jednog vršitelja dužnosti, nižeg službenika i 16 facionera. Kretanje karavana bilo je utvrđeno do pojedinosti. Nakon što su bile formirane u Bilom Brigu, spuštale su se s pratnjom na rijeku Cetinu s prijelazom na Hanu. Nakon prijelaza rijeke Cetine kod Hana karavanu je preuzimao odred konjice Hana i vodio u baždanu u Sinju, gdje bi karavana prenoćila. U baždani u Sinju bila je izmjena pratnje; pratnju je preuzimala konjica baždane i vodila karavanu do sljedeće baždane u Klisu, u kojoj bi u zimsko vrijeme prenoćila, a kad nije bila zima, nakon kraćeg odmora bi, izmijenivši pratnju, krenula prema Solinu. Na mostu u Solinu preuzela bi karavanu posada iz Solina te je propisanim ceremonijalom provela kroz Split u lazaret splitske skele.

Na teritoriju Imotskog bile su posade u Aržanu, Sklopini i Obišenjaku. Posade u Sklopini i Obišenjaku bile su neznatne, sastojale su se od po nekoliko pandura, a posada u Aržanu bila je jača i mnogo veća jer je u tom mjestu međugranična komunikacija i trgovina namirnicama svakodnevnog života bila vrlo živa. Redovita posada sastojala se od jednog kaplara i šest oltramarina, a u razdobljima opasnosti od epidemija bila je pojačavana s jednim službenikom i drugim personalom.

Prijelaze iz Hercegovine uz gornje posade nadzirale su i posade na teritoriju Posušja, Gorice i Runovića. Bile su to manje posade, u Posušju od dva oltramarinca i četiri pandura, u Gorici od jednog oltramarinca i četiri pandura, a u Runoviću samo od nekoliko pandura.

Odredi konjice bili su u Zemuniku, Benkovcu, Ostrovici, Drnišu, Kosovu, Kninu, Vrlici, Hanu, Sinju, Klisu, Vrbi i Imotskom. U sanitarnoj zaštiti, uz već spomenute granične postaje, djelovali su i odredi konjice u Benkovcu i Ostrovici. Od Vrgorca prema Neretvi bilo je mnogo manje graničnih kordona jer je trgovački promet ovdje bio vrlo slab. Na tome području nije bilo stalnih vojnih posada, već su se one postavljale prema potrebi, u vrijeme pojave epidemija u Bosni.

Tako je izgledala pogranična i sanitarna služba Dalmacije sredinom 18. stoljeća. Rossini nije bio nimalo zadovoljan zatečenim stanjem te je predlagao niz reorganizacija u području granice, posebno jačanje sanitarne službe u području kninskog i vrličkog teritorija, kao i bolju opremljenost posada koje su pratile karavane prema gradovima. Ne znamo na kakav je odjek naišlo Rossinijevo izvješće, no u sljedećim godinama mletačke vlasti broj sanitarnih

kordona u Dalmaciji značajno je povećan, što se svakako povoljno odrazilo na sigurniji i bolji razvoj dalmatinskih gradova, kao i Dalmacije u cjelini.

Organizacija sanitarnih kordona krajem mletačke vlasti u Dalmaciji

Godine 1796. sve sanitarne kordone u Dalmaciji obišao je generalni providuru Dalmacije Andrija Querini i tom je prilikom naredio da se postojećim stražarnicama u svrhu bolje sanitarne zaštite Dalmacije dodaju brojni novi sanitarni kordoni. Nakon uspostave novih kordona mletački kartograf Antonio d'Adda sastavio je pet karata s prikazima sanitarnih kordona po pojedinim teritorijama. Te nam karte prikazuju broj i prostorni raspored sanitarnih kordona pred sam kraj Mletačke Republike, pri čemu su posebno označeni novi sanitarni kordoni osnovani 1796. prema zahtjevu spomenutog providura.³

Na području kninskog teritorija sanitarni kordoni nalazili su se na sljedećim lokacijama (zvjezdicom su označeni kordoni uvedeni 1796. godine): Tromeda, Bobia, Čosina draga,* Kamberova poljana,* Krstača, Jasikovac,* Krpušina, Bajamovac,* Okrugla luka, Cerov kuk, Cerova glavica, Cerovac, Dragaševa ograda, Raduljkova kuća, Trivunova kuća, Oskoruša, Krnetin gaj, Kurbalija kuća, Grab, Gradska luka, Mazaj, Šušnjata glavica, Pločati klanac, Bjelića selište, Bosanski brt, Miždrakova njiva,* druga Miždrakova njiva, Čardačište, Kosinovac, Kortina draga, Aćimovac, Kosica,* Smudina poljana,* Klanac, Mandića krčevina, Zaloševac, Anića dolac, Vrigilaj, Rabi dol, Razvala, Brestovac, Kuja,* Crnac bunar, Točak,* Garnipiza, Zekin duler,* Samar,* Pršut Buja, Klenova draga, Tergulin grob, Klepešin bunar, Atlič, Unište, Lazareti, Gardanova peć, Gruda, Kamen,* Mikurilja, Kosmača, Lelasova torina, Modrival, Perilo, Vodena draga, Babin grad, Kozja jama, Modraš Lupoglav, Mašina bukva, Ognjenica, Korito, Marjanovića bunar* i Klapavica.*

Na području sinjskog teritorija nalazili su se sanitarni kordoni na sljedećim loacijama: Liska, između Vagna i Liske,* vojarna Vagan, Mali Vagan, Rokunovac, Čelinka, Vukasuša, ispod Sv. Jakova Vrdovačkog, Crniković, Krš, Vučja Glavica, Ersića, Radovac,* Kadina Bukva,* Kasarna Kadina Bukva, Bogovac, Pod Bogovac,* Kabanovac, Veliki Vranovac, Mali Vranovac, Mali Vranovac, pred Debelom vlakom, Debela vlaka, Klenovac, između Klenovca i Kašica, Kašić, Bili Brig, vojarna Bili Brig, između Bilog Briga i Bilog puta,* Bili put, Velika Griza,* Tanka draga, Bila vlaka, Golo brdo, preko Golog brda,* pred Garištima,* Garišta, između Garišta i Čatrnje,* Čatrnja, Sinjske Soline,* Klementina draga, Drežnik, Kriva draga, Prosik, Ravna glavica, Kruščica, između Kruščice i Tolića kuće,* Tolića kuća, Marića kuća, između Marića kuća i Voštana,* vojarna Voštane, između Voštana i Gladine,* Gladina, Parotina, Krstin bunar, Razvale, između Razvale i Ripišća,* Ripišće, Matica draga, između Matica drage i Lokve,* Matica lokva, Krnišeb, Krolin dolac, vojarna Kamensko i Karnensko.

Sanitarni kordoni na području imotskog teritorija bili su Kamensko, Brlog, Kraljev kolač, Razbojište, Malovan, Osmanova draga, Jasikovac, Polje, Aržano, Bandalovac, Vinica, Rudine, Orlovac prvi, Orlovac drugi, Vitrenik, Tatinci, Lokvica, Košutina stopa, Kolac,* Gološija, Trčenjak, Stražbenica, Krstača, Manemica, Cera, Brdo, Gromila,* Sklotpine, Grabić,* Balešina

³ [Karta poštansko-sanitarnih kordona]/Antonio d'Adda.-1:91 000.- Zemljopisna karta u 5 listova: rukopis kolirani. Kartografska zbirka Državnog arhiva Zadar, sign. 15.

torina, Pojatina, Kapljun, Dubravke, Arusinovac, Obišenjok, Vrebčeva lazina, Kapljun, Kadim, Suri Dolac, Kućerak, Cvitića most, Mlinica, Bili Brig, Obsinjak, Posušje, Gradina Mala, Doci Mali,* Doci veliki, Grobenica, Kruševača, Pirovac, Čulinove njive, Kućerak, Gradina velika, Gorica, Mačja draga, Kućetine, Vir, Draga, Hala, Šibešina, Tomašica, Stoci, Babljače, Vlake, Zmijjinac prvi, Zmijjinac drugi, Buronja i Humac.

Godine 1796. na području vrgoračkog teritorija djelovali su sljedeći sanitarni kordoni: Ažanovac, Krpuševac, Karansovica, Aptovac, Bunozovac,* Čevrtaljka, Miaci, Pećina,* Golubinka, Medvide ploče, Kućenica, Sokolac, Brist, Košće, Fundokovac, Zelinkovac,* Široka vlaka, Čevrtaljka, Zorina peć, Maljkovac, Sridnja glavica,* Kućetine, Šipavača,* Pećina, Brlog, Turukova draga, Bunarina, Rudnik, Ljutarje, Podić, Maovac, Lazan grad, Tobola, Zavelin, Vasnik, Šantarova gomila, Križanov put, Prolog, Cveć, Lušin, Sokolovac.

Na neretvanskom teritoriju bili su ovi sanitarni kordoni: Stup,* Sver, Kamen,* Pisana stina, Panj,* Barčeva lazina, Dub, Grašina patrola, Naslon,* Ava Gila, Bunar, Zečica, Zvon,* Živanj, Plandište,* Plitvina, Počitelj,* Jedinica, Stolac,* Kotlina, Pazar,* Ratni dolac, Prozor,* Kapelanovica, Kuk, Prut dolina, Blato,* Glibuša, Vilinac,* Metković, Predarski put, sred Šibanice, van Šibanice, Luka, Vradolac, Glušci, Vrulje,* Burut klanac,* Golubinka, Dobranje, Meteriz, Vinogradac, Sienik, Ploča, Čatrnja, Tresbanik, Progled* i Moračno.

Uspoređujući ovaj popis sanitarnih kordona s Rossinijevim izvješćem iz 1749. godine, možemo vidjeti da je sustav sanitarne kontrole značajno unaprijeđen. Nakon intervencije providura Andrije Querinija uvedene su čak 53 nove stražarnice, tj. sanitarna kordona, najviše u sinjskom i neretvanskom teritoriju (po 15 u svakom), nešto manje na kninskom teritoriju (14), a najmanje novih stražarnica uvedeno je na vrgoračkom teritoriju (5), odnosno imotskom (4). Tako je 1796. godine u području osmansko-mletačke granice u Dalmaciji bilo ukupno 297 stražarnica raspoređenih na pet područja: na kninskom 74, sinjskom 65, imotskom 6, vrgoračkom 41 i neretvanskom 48. Bio je to svakako velik napredak u odnosu na stanje opisano sredinom 18. stoljeća.

Sanitarni kordon u vrijeme austrijske uprave (izvješće povjerenstva Taborović)

Nakon pada Mletačke Republike sanitarni kordon na granici Osmanskog Carstva nije prestao postojati. Austrijska uprava preuzela je sustav sanitarne zaštite putem već uhodanih kordona na liniji razgraničenja s Bosnom. S obzirom na intenzitet trgovačkog prometa, neki su sanitarni kordoni iz mletačkog razdoblja ukinuti, a uvedeni su i neki novi. Velika reorganizacija sanitarnih kordona provedena je početkom druge austrijske uprave, kad je kordon trebalo produžiti i na teritorij bivše Dubrovačke Republike i Kotora. Tako je od 1820. do 1821. djelovalo posebno sanitarno povjerenstvo na čelu s bojnikom Taborovićem. Za cijelu dužinu kordona tom je prilikom nastala nova karta koja je detaljno prikazivala položaj svih kordona, raštela, pazara i lazareta.⁴

Iz Taborovićeva elaborata možemo vidjeti da su mjere sanitarne zaštite u međuvremenu značajno ojačale. Broj kordona u odnosu na kraj mletačkog razdoblja je udvostručen pa je 1821. godine u Dalmaciji duž granice s Bosnom bilo 505 stražarskih postaja. Sve stražarnice

⁴ Karte se zajedno s cijelim elaboratom čuvaju u Državnom arhivu u Zadru, fond Miscellanea.

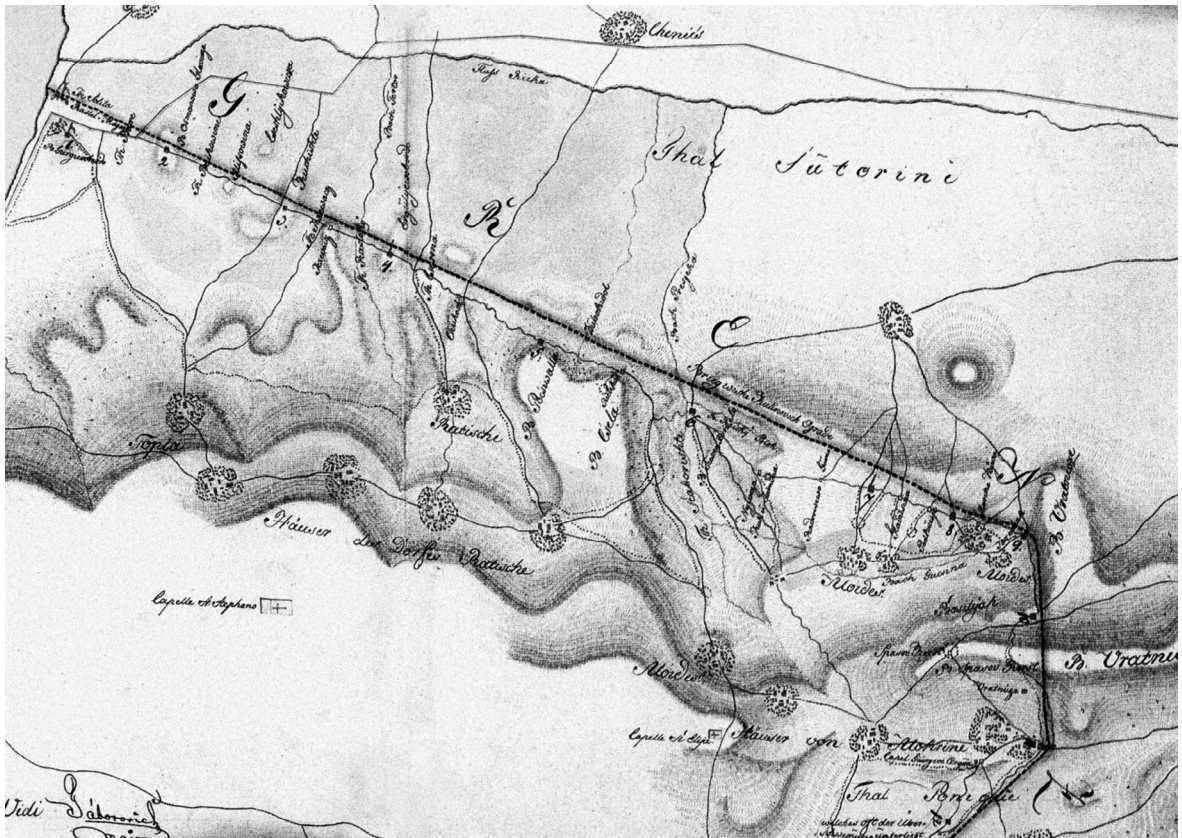
bile su podijeljene s obzirom na stupanj opasnosti na tri stupnja; u I. stupanj bilo je svrstano 76 postaja, a one su definirane kao postaje bez velike opasnosti, u II. stupnju (postaje s opasnošću) bilo je 215 postaja, a u III. stupnju definiranom kao iznimno opasno bilo je svrstano 214 stražarnica. Iz te podjele možemo vidjeti da je većina pograničnih sanitarnih postaja bila svrstana u II. ili III. kategoriju, što znači da je ocijenjeno kako još postoji realna opasnost od epidemija s područja Bosne. U svim postajama djelovalo je ukupno 3279 vojnika.

Umjesto zaključka

Uspostava sanitarnih kordona kao mjere zaštite značajno je utjecala na razvoj dalmatinskih gradova. Naime, trgovačka razmjena sirovina iz dalmatinskog i bosanskog zaleđa te luksuzne robe iz Venecije i drugih zapadnih luka, koja se odvijala preko gradova na istočnoj obali Jadrana, činila ih je podložnima epidemijama. Iako su podaci oskudni, može se pretpostaviti da su epidemije u 14. stoljeću (1348., 1378. i 1397.) teško pogodile dalmatinske gradove i znatno izmijenile njihovu društvenu strukturu. Tako je, primjerice, zbog pomora plemenitog stanovništva u epidemijama, koje je dovelo do manjka kvoruma u vijeću, u Šibeniku 20 pučana moralo dobiti plemićki naslov. Epidemije nisu jenjale ni u 15. stoljeću: broj epidemijskih valova koji su pogodili Zadar između 1418. i 1500. procjenjuje se na 12. Epidemijski val 1526./27. odnio je polovicu onodobnog stanovništva Splita (*Buklijaš, 2002; 92*).

Prvi organizirani sustav sanitarne zaštite u Dalmaciji nalazimo u Dubrovniku koji je zbog živog trgovačkog prometa bio i najizloženiji epidemijama. No, za razliku od Dubrovnika, dalmatinskim je gradovima upravljano "izvana", iz Venecije. Iako sama iznimno napredna u pitanjima higijene i protuepidemijske zaštite, Venecija se odlučila na investiciju u gradnju karantenskih stanica na svojim istočnojadranskim posjedima tek i ako su to zahtijevali njezini ekonomski interesi. Tako Split, Šibenik i Zadar kao najvažnija trgovačka središta na dalmatinskoj obali prve lazarete grade u 15., odnosno 16. stoljeću, a u manjim se mjestima karantena provodila u baždanama. Iako se lazaret spominje u Zadru još polovicom 15. stoljeća, bio je slabo financiran, nalazio se na neodgovarajućem mjestu (unutar grada), a funkcionirao je tek sporadično, u slučaju prijeteće kuge. Prava karantena, izvan grada na otočićima Galovac i Ošljak, organizirana je tek u 17. stoljeću, a splitski je lazaret sagrađen potkraj 16. stoljeća na trošak jedne osobe, splitskog trgovca Daniela Rodrigueza.

Od 17. stoljeća nadalje epidemije su bile sve rjeđe, no mjere sanitarne zaštite gradova sve strože. Kazne za prelazak granice izvan zone sanitarnih kordona bile su rigorozne. Zahvaljujući sustavu sanitarnih kordona te gradskih lazareta i baždana, dalmatinski su gradovi bili sve sigurniji. Posljednja kuga na hrvatskom teritoriju zabilježena je 1815., kada je došla na dubrovački teritorij s područja Hercegovine. Uspostave sanitarnih kordona daleko u dalmatinskom zaleđu pospješile su efikasnost zaštite gradova i njihovih stanovnika.

Slika 2: Karta sanitarnog kordona iz 1821. godine (Taborović) - detalj karte za područje Sutorine (kordoni su označeni brojčanim oznakama)

Slika 3: Karta sanitarnog kordona iz 1821. godine (Taborović) - detalj karte područja ušća rijeke Omble kod Dubrovnika (kordoni su označeni brojčanim oznakama)

Literatura

- Buklijaš, Tatjana (2002): Kuga : nastajanje identiteta bolesti. Hrvatska revija, br. 2, str. 90-94.
- Jelić, Roman i Zoranić, Ivan (1978): Dalmatinsko-bosanski sanitarni kordon. Zbornik simpozija Sanitarni kordon nekad i danas, Zbor liječnika Hrvatske i Zavod za zaštitu zdravlja grada Zagreba, Zagreb, str. 33-67
- Jelić, Roman (1978): Zadarske kuge i lazareti u prošlosti. Zbornik simpozija Sanitarni kordon nekad i danas, Zbor liječnika Hrvatske i Zavod za zaštitu zdravlja grada Zagreba, Zagreb, str. 91-102
- Kečkemet, Duško (1978): Zaštita od epidemije u Splitu i okolici u prošlosti. Zbornik simpozija Sanitarni kordon nekad i danas, Zbor liječnika Hrvatske i Zavod za zaštitu zdravlja grada Zagreba, Zagreb, str. 74-90
- Slukan, Mirela (1999): Kartografski izvori za povijest Triplex Confiniuma. Hrvatski državni arhiv i Odsjek za hrvatsku povijest Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
- Slukan Altić, Mirela (2003): Granice Dalmacije u mirovnim ugovorima i na kartama razgraničenja do kraja 19. stoljeća. Građa i prilozi za povijest Dalmacije, Državni arhiv Split, 2003, br. 18, str. 453-478
- Velnić, Vinko (1978): Organizacijsko i stvarno stanje obrane od kuge na području mletačke Dalmacije polovinom 18. stoljeća. Zbornik simpozija Sanitarni kordon nekad i danas, Zbor liječnika Hrvatske i Zavod za zaštitu zdravlja grada Zagreba, Zagreb, str. 67-73.
- Vodopija, Janko (1978): Sanitarni kordon nekad i danas. Zbornik simpozija Sanitarni kordon nekad i danas, Zbor liječnika Hrvatske i Zavod za zaštitu zdravlja grada Zagreba, Zagreb, str. 9-16

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Scientific Research Journal for Economic and Environmental History

Volumen 2 / Broj 2
Zagreb - Samobor 2006.
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic and Environmental History

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnici / Co-publishers:

Sekcija za gospodarsku povijest Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti Zagreb
(moderator: Hrvoje Petrić)

Međunarodni istraživački projekt »Triplex Confinium - Hrvatska višegraničja u euromediterranskom kontekstu« Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
(voditelj: prof. dr. sc. Drago Roksandić)

Urednici / Editors-in-chief:

Mira Kolar-Dimitrijević, Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin,
Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Nataša Štefanec, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić - predsjednik (Zagreb, Hrvatska)
Daniel Barić (*Le Havre-Pariz, Francuska*), Slaven Bertoša (*Pula, Hrvatska*), Zrinka Blažević (Zagreb, Hrvatska),
Zrinka Tatjana Buklijaš (*Cambridge, UK*), Boris Golec (*Ljubljana, Slovenija*), Hrvoje Gračanin (Zagreb, Hrvatska),
Andrej Hozjan (*Maribor, Slovenija*), Halil İnalçik (*Ankara, Turska*), Egidio Ivetić (*Padova, Italija*),
Aleksandar Jakir (*Marburg, Njemačka*), Karl Kaser (*Graz, Austrija*), Isao Koshimura (*Tokio, Japan*),
Marino Manin (Zagreb, Hrvatska), Kristina Milković (Zagreb, Hrvatska), Ivan Mirnik (Zagreb, Hrvatska),
Géza Pálffy (*Budimpešta, Mađarska*), Daniel Patafta (*Rijeka, Hrvatska*), Gordan Ravančić (Zagreb, Hrvatska),
Marko Šarić (Zagreb, Hrvatska), Nataša Štefanec (Zagreb, Hrvatska), Mladen Tomorad (Zagreb, Hrvatska),
Jaroslav Vencalek (*Ostrava, Češka*), Milan Vrbanus (Zagreb, Hrvatska), Zlata Živaković Kerže (*Osijek, Hrvatska*)

Grafički urednik / Graphic design:

Alojz Zaborac

Prijelom / Layout:

Meridijani, Hrvoje Herceg

Lektura / Language editing:

Lidija Menges

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN:

1845-5867

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2006.

Adresa uredništva / Mailing address:

Hrvoje Petrić (urednik)
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR-10000 Zagreb
e-mail: h.petric@inet.hr

Na naslovnici:

Područje Legrada i Đelekovca na karti iz 18. stoljeća